

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

**ФИЛОЛОШКИ ЧИТАЊА:
ЈАЗИКОТ И СТИЛОТ
НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ**

Скопје, 2024

Издавач:
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“

За издавачот: проф. д-р Владимир Мартиновски, декан

Уредници:
проф. д-р Димитар Пандев
доц. д-р Бобан Карапејовски

Меѓународен редакциски одбор:
проф. д-р Димитар Пандев, претседател
проф. д-р Станислава-Сташа Тофоска
проф. д-р Гордана Алексова
проф. д-р Елена Верижникова (Русија)
проф. д-р Макеј Кавка (Полска)
проф. д-р Станислав Станковиќ (Србија)
доц. д-р Бобан Карапејовски
доц. д-р Бојан Петревски

Јазична редакција:
проф. д-р Димитар Пандев
доц. д-р Бобан Карапејовски
ас. м-р Марија Пандева

Техничко уредување:
доц. д-р Бобан Карапејовски

Бојан Петревски

МОДИФИКАТОРИТЕ НА ЛИЧНИТЕ ИМИЊА ВО ДНЕВНИЧКАТА ПРОЗА НА КОНЕСКИ

Апстракт: Во трудот се анализира модификацијата на именските синтагми со лични имиња во „Дневник по многу години“ и во „Дневник од Нишка бања“ од Блаже Конески. Притоа, се разгледуваат следниве прашања: какви карактеристики изразуваат модификаторите од семантички аспект; кога имаат само дескриптивно значење, а кога и каузална нијанса; кога функционираат рестриktivно или нерестриktivно и кога се реализираат интегрирано или неинтегрирано во прозодиската структура на исказот. Меѓу другото, се заклучува дека најчесто функционираат нерестриktivно, дека нивната прозодиска (не)интегрираност во значителна мера зависи од структурната комплексност и дека има значителна разлика меѓу карактеристиките што ги изразуваат придавските и именските модификатори.

Клучни зборови и изрази: модификатор, лично име, значење, (не)рестриktivна функција, прозодиска (не)интегрираност

Воведни белешки

Во трудот ќе биде разгледана модификацијата на именските синтагми со лични имиња во „Дневник по многу години“ и во „Дневник од Нишка бања“ од Блаже Конески. Како клучни прашања ќе се разгледаат следниве: какви карактеристики изразуваат модификаторите; кога имаат само дескриптивно значење, а кога и каузална нијанса; кога функционираат рестриktivно или нерестриktivно и кога се реализираат интегрирано или неинтегрирано во прозодиската структура на исказот.

Во анализата прво ќе бидат земени предвид придавските модификатори, а потоа – именските. Притоа, се тргнува од тоа дека и едните и другите може да функционираат рестриktivно или нерестриktivно во поглед на идентификацијата или квалификацијата на референтот. Во таа смисла, Менгено (Maingueneau 2014: 79–80) забележува дека рестриktivната и нерестриktivната функција не мора да бидат формално издиференцирани една од друга. Можноста за две интерпретации во еден случај ја илустрира со примерот: *Русиите деца шеттаа по улициите*. Во него целта може да е референција на

деца чија руса коса ги изделува од други, поинакви, при што модификаторот *руси* функционира рестриктивно: 'децата што беа руси шетаа по улиците, не другите'. Од друга страна, целта може да е и само да се даде дополнителен, дескриптивен детаљ, при што модификаторот функционира нерестриктивно: 'децата, кои беа руси, шетаа по улиците'¹.

Освен тој аспект, ќе биде земен предвид и фактот дека модификаторите изразуваат карактеристики релевантни, пред сè, за описот на референтот, но се издвојуваат и случаи во кои карактеристиката е во семантичка врска и со предикатот, т. е. релевантна и за настанот.

Придавски модификатори

Како најчест модификатор во делата се јавува придавката *йокоеи* (1)–(9), употребена во девет случаи, во врска со следниве лични имиња: Ристо Проданов (во два случаја), Иван Мазов (во два случаја), Васо Бутозан, Јован Бошковски, Велибор Глигорик, Андреј Евменович Лисенко и Крум Тошев.

- (1) *Ми расправаше йокојниот Ристио Проданов вака: – Јас сум, да знаеш, Блаже, ситуденит со индекс број 1 од ситариот Филозофски факултетит во Скопје.* (БК, 194)
- (2) *Се йокажа дека мајситорот му е ближен на йокојниот Ристио Проданов, за кого јас имам многу нешито да раскажувам со голема симпатитја.* (БК, 196)
- (3) *Во Белград, во реситоранот „Шумадија“, се срейтнав йред йовеке години со йокојниот Васо Бутозан, йрейседател на Академитјата на БиХ, йо ситецијалностит вейтеринар.* (БК, 199)
- (4) *Од Извор до Лисиче йаитував со камион, сега веке во друшитво на йокојниот Иван Мазов.* (БК, 236)
- (5) *Уитроит на дружитит ден, дури доделувањетит на наградита уитте не беше објавено, оитидов да го разгледам, заедно со йокојниот Јован Бошковски, исито член на Комиситјата, дворецитит на крал Никола.* (БК, 260)
- (6) *Од йокојниот Иван Мазов – Климе, којшито йаметтеше и убаво инитеритрейитраше многу инитересни йогробностит, сум слушал йовеке йаитит за йоа како Волче Наумчески наситаитувал со свои ситихови на йаритизанскитте мититинзи йо селатита во Меѓленско и Тиквешитјата.* (БК, 275)
- (7) *Рано во недела, йокојниот Велибор Глигорик, јас и Бранислав Гурѓев изледовме малку да йрошеттатме.* (БК, 279)
- (8) *Йокојниот Андреј Евменович Лисенко, украински йреведувач, ми забележа йри едно наше видување во Киев:*

¹ Серл (Serl 1991: 157) ја илустрира разликата меѓу рестриктивните и нерестриктивните модификатори со синтагмата *нашитит славен војвода*. Сп. Тополинска (2003: 149). Во македонистичката литература опозицијата рестриктивност – нерестриктивност е разработувана на планот на релативните реченици, меѓу другото, од Минова-Гуркова (2011: 28–31), Корубин (1990: 250–282), Бужаровска (2008).

– Блаже Йорданович, зошто Вие пишувате толку суви јосветии?
(БК, 286)

- (9) Во една слична состојба покојниот Крум Тошев имаше незадржлива потреба на сите да им се правда за некои свои јосветии што ште и не ги имашеле. (БК, 311)

Фреквенциски, следуваат модификаторите што изразуваат физички карактеристики, кои се јавуваат во пет случаи (10)–(15). Тие се претставени со субјективни придавки, при што најчест е модификатор *мал* (10)–(12), а во два случаја се јавуваат модификатори што, освен што изразуваат карактеристики во врска со физичкиот изглед, изнесуваат естетска оценка: *грацилен* и *шаврест* (13)–(14)².

- (10) Едно попладне малиот Перо забележал дека магарето го снимало и попл со лошо прејчувство пргнало да го бара. (БК, 215)
- (11) Малиот Васил испрча радосно со своите другари и сите се испорирја во првиот ред меѓу народот собран за пречек. (БК, 288)
- (12) Малиот Максим се покажал на шаа угорница поиздржлив. (БК, 231)
- (13) Кога се враќаја, грацилниот Арагон беше најолно испршен и речиси му се плачеше. (БК, 284)
- (14) Коце, секогаш шаврест, беше облечен во нова униформа, со плешен бел широк преку левата страна, како што му прилега на еден комесар на зона. (БК, 235)

Во три случаи се јавуваат модификатори што изразуваат припадност [во примерот (15) *болвискиот* – во врска со Манилов; во примерот (16) *нашиот* – во врска со Кочо Рацин; во примерот (17) *нашата* – во врска со Десанка Максимовиќ].

- (15) Болвискиот Манилов беше писанелот Дон Диего де Ривеира. (БК, 242)
- (16) Многу подоцна размислував дека пресметката со него може по сушност да се сврзе со пресметката со нашиот беспомошен Кочо Рацин, како впрочем и со ред други европски интелектуалци, во чии коски претбаше да се влее страна. (БК, 258)
- (17) Тоа е, се разбира, нашата Десанка. Мислам дека пан Порејно имал среќа да влезе барем за миг во орбитата на Десанка. (БК, 262)

² Кербрат-Орекциони (Kerbrat-Orecchioni 2012: 94–113) ги класификува придавките на објективни (од типот на *женей/неженей*) и субјективни. Субјективните придавки ги класификува на афективни (од типот на *патетичен*) и евалуативни, а евалуативните – на аксиолошки (од типот на *добар/лош*) и неаксиолошки (од типот на *суден/шојол*). Сп. Паво и Сарфати (Paveau et Sarfati 2012: 176–177), Менгено (Maingueneau 1993: 121–123), Фромилга и Сансие-Шато (Fromilhauge et Sancier-Chateau 2012: 208–210). Случаите во кои како нерестриктивен модификатор функционира придавка со субјективно значење се чести, како што покажуваат примерите.

- (15) *Боливискиот Манилов беше иисаителот Дон Диего де Ривеира. (БК, 242)*
 (25) *Тогаш, и само тогаш, и ниеден пат повеќе, јас бев близок, макар како уште еден Манилов, до крутни историски решенија. (БК, 243)*

Меѓу посочените, се издвојуваат и четири модификатори што може да се толкуваат и каузално, т. е. изразуваат карактеристики релевантни и за настанот, а не само за описот на референтот. Во таа смисла, во примерот (14) модификаторот *секогаш шаврест* има и потенцијално причинско значење: 'бидејќи секогаш беше таврест, Коце беше облечен во нова униформа'. И во примерот (21) модификаторите *затворениот* и *секогаш гошов да ја повлече дистанцата спрема оружиите* имаат и потенцијално причинско значење: 'бидејќи беше затворен, т. е. секогаш готов да ја повлече дистанцата спрема другите, Иво Андриќ само еднаш сум го видел да се возбуди и да реагира со повишен тон'.

- (14) *Коце, секогаш шаврест, беше облечен во нова униформа, со илешен бел ширин преку левата страна, како што му прилеѓа на еден комесар на зона. (БК, 235)*
 (21) *Затворениот Иво Андриќ, секогаш гошов да ја повлече дистанцата спрема оружиите, само еднаш сум го видел да се возбуди и да реагира со повишен тон. (БК, 257)*

Од друга страна, модификаторите во примерите (12) и (20) може да се толкуваат и концесивно: 'иако господин Бутчик беше суров, многу се зближивме'; 'иако беше мал, Максим се покажал како поиздржлив'.

- (12) *Малиот Максим се покажал на таа угорница поиздржлив. (БК, 231)*
 (20) *Дека јас и суровиот господин Бутчик многу сме се зближиле, почувствував кога требаше да си заминам од Париз. (БК, 192)*

Општо земено, меѓу нерестриktivноста и неинтегрираноста има изразита корелација, па нерестриktivните модификатори често се неинтегрирани. Модификаторите во делата се нерестриktivни со исклучок само на еден случај [посочен во примерот (15)], но и покрај тоа, во повеќето случаи се прозодиски интегрирани. Причина за тоа е што модификаторите во разгледаните примери се еднокомпонентни, т. е. составени само од придавката. Од тоа отстапуваат неколку случаи, во кои сите модификатори се структурно покомплексни, т. е., освен придавката, вклучуваат и нејзини определби (14), (21), (23) и (24). Во таа смисла, не се јавуваат еднокомпонентни нерестриktivни придавски модификатори што се реализирани како неинтегрирани и повеќеконпонентни нерестриktivни придавски модификатори што се реализирани како интегрирани.

- (14) *Коце, секогаш шаврест, беше облечен во нова униформа, со илешен бел ширин преку левата страна, како што му прилеѓа на еден комесар на зона. (БК, 235)*

- (21) *Зайворениот Иво Андриќ, секогаш дојдов да ја повлече дистанцата спрема другите, само еднаш сум го видел да се возбуди и да реагира со повисен тон.* (БК, 257)
- (23) *За своја среќа во бавчата на Клубот го среќнав и Тени Колемишевски, одговорен за внатрешни работи во градот.* (БК, 294)
- (24) *Главниот збор му припаѓаше на Теодосие Парезановиќ, наречен „Пејзан“.* (БК, 320)

Модификаторите изразуваат релативно долготрајни, поиманентни карактеристики, кои го опфаќаат референтот пошироко од интервалот на настанот. По тоа се разликуваат од депиктивите, кои изразуваат привремени карактеристики, актуелни во интервалот на настанот³. Пример за депиктив е *сосем релаксиран* во примерот (25), чие значење е ‘Бранко почна живо да ни објаснува, при што беше сосем релаксиран’. Тој пример се разликува од варијантата во (26), каде што прилошката определба *секогаш* упатува на иманентна карактеристика и го трансформира депиктивниот елемент во модификатор, чие значење е ‘Бранко, кој е секогаш релаксиран, почна да ни објаснува’. Таа семантичка разлика има синтаксички импликации. Во таа смисла, во дистантна позиција депиктивната варијанта е можна, како што покажува примерот (28), а модификаторот – исклучен, како што покажува примерот (29).

- (25) *Тоѓаш Бранко, сосем релаксиран, почна живо да ни објаснува: „Што се смееш?“* (БК, 280)
- (26) *Тоѓаш Бранко, секогаш релаксиран, почна живо да ни објаснува: „Што се смееш?“*
- (28) *Тоѓаш Бранко почна живо да ни објаснува сосем релаксиран.*
- (29) **Тоѓаш Бранко почна живо да ни објаснува секогаш релаксиран.*

Во поглед на разликата меѓу модификаторите и депиктивите, за одбележување е примерот (30), во кој модификаторот *мал* и депиктивот *сега уште позайечен од сонцето* се координирани во една синтагма.

- (30) *Од еднаш стигна до придржуваше Максим, мал и сега уште позайечен од сонцето, како некое кошло, а од другата еден неизнај селски човек, сигурно ѓазарџија ѓргнај в град.* (БК, 230)

Именски модификатори

Именските модификатори во врска со личните имиња во делата се јавуваат во неколку пројави: непосредно поврзани со конститутивниот елемент (31), во неинтегрирани варијанти (32) и како предлошки синтагми (33).

³ Општо земено, депиктивите може да се парафразираат како ‘тој го прави тоа, при што е таков’ (‘додека го прави тоа, тој е таков’), каде што *го прави тоа* се однесува на настанот на примарната предикација, *таков* – на карактеристиката паралелна со него, а *тој* – на нејзиниот носител. За депиктивите в. кај Химелман и Шулиц-Бернт (Himmelmann and Schultze-Berndt 2004) (сл. Himmelmann and Schultze-Berndt 2005), Ноели (Noailly 1999: 115–117), Ригел и др. (Riegel et al. 2014: 422).

- (31) Биле примени дури и од англиската кралица Елизабета. (БК, 199)
 (32) Душко, долгогодишен медицински техничар, ме возеше со количка низ коридорите за некои прегледи. (БК, 322)
 (33) Дури сега го заносив костюмот што летото 1981 година ми го шиеше мајсторот Кољо Граматиков од Нов Дојран. (БК, 196)

Од аспект на карактеристиките што ги изразуваат, тие може да се класификуваат во неколку групи:

– меѓучовечки релации: *неговата сојузга Елза Триоле, мојот пријател Лав Лозински, својот помлад братучед Ајтанас;*

– професии и занимања: *мојот пријател Лав Лозински, професор по физиологија; Анастолј Никуљков, познат руски писател во Сибир, ѓ-ѓа Тереза Перло, професорка по француска литература;*

– општествени и административни функции: *ректорот Миљовски, Владислав Порејко, началник на Одделението за култура и уметност во Вроцлавската област, Јован Бошковски, исто член на Комисијата;*

– географска и етничка припадност: *Рамадан од Канаџларци, мајсторот Кољо Граматиков од Нов Дојран; Јан Ценцек, босненски Полјак.*

Именските модификатори во врска со личните имиња во делата функционираат нерестриktivно. Во таа смисла, значењата на посочените примери се: ‘биле примени дури и од англиската Елизабета, која е англиска кралица’; ‘Душко, кој е долгогодишен медицински техничар, ме возеше со количка низ коридорите за некои прегледи’; ‘дури сега го заносив костюмот што летото 1981 година ми го шиеше мајсторот Кољо Граматиков, кој е од Нов Дојран’.

Од друга страна, како прашања се поставуваат мотивот да се прибегне кон интегрирана (31) или кон неинтегрирана варијанта (32) и можноста за двете или само за една варијанта. Во таа смисла, примерот (32) може да се варира и интегрирано (34), но примерот (31) не може да се реализира неинтегрирано (35). Фактор за тоа е (не)познатоста на референтот за адресатот. За разлика од примерот (31), во кој референтот е општопознат, примерот (32) е со референт познат само за авторот. Во таа смисла, во примерот каде што референтот е познат и за адресатот, можна е само интегрираната варијанта, а во примерот каде што референтот е познат само за авторот, можни се и интегрираната и неинтегрираната варијанта, со тоа што неинтегрираната експлицитно упатува кон таков информациски статус на референтот.

- (34) Долгогодишниот медицински техничар Душко ме возеше со количка низ коридорите за некои прегледи.
 (35) Биле примени дури и од Елизабета, англиска кралица.

Во врска со интегрираните и неинтегрираните варијанти, треба да се одбележи и структурниот фактор. Колку е модификаторот структурно попрост, толку е поверојатно да се јави во интегрирана варијанта и, обратно, колку е структурно покомплексен, толку е поверојатно да се јави во неинтегрирана варијанта. Така, во примерот (36) неинтегрираната варијанта (37) би била поневообичаена бидејќи модификаторот е еднокомпонентен. Од друга страна, во примерот (38) интегрираната варијанта (39) би била поневообичаена бидејќи модификаторот е структурно покомплексен. Во согласност со тоа, само во еден случај во делата еднокомпонентен именски модификатор се јавува во неинтегрирана варијанта (40), со што се сигнализира и информацискиот статус на референтот, кој е непознат за читателот. За разлика од неинтегрираната, интегрираната (41) би била неутрална во поглед на (не)познатоста на референтот за читателот.

- (36) *Археологоџи Бошко Бабиќ нѐ одведе да ни ги љокаже искојиниџиџе во сџариоџи Прилеј.* (БК, 263)
- (37) *Бошко Бабиќ, археолоџ, нѐ одведе да ни ги љокаже искојиниџиџе во сџариоџи Прилеј.*
- (38) *Наш водџиџел на џаџиоџи и џреведувач беше џан Ценџек, босненски Полџак, библиоџекар на Јаџелоџскаџа библиоџека во Краков.* (БК, 267)
- (39) *Наш водџиџел на џаџиоџи и џреведувач беше босненскиоџи Полџак и библиоџекар на Јаџелоџскаџа библиоџека во Краков џан Ценџек.*
- (40) *Бранко Русиќ, еџнолоџ, џрв му се обраџиџил на џој џодем свеџи за лични џоџиреби.* (БК, 301)
- (41) *Еџнолоџоџи Бранко Русиќ џрв му се обраџиџил на џој џодем свеџи за лични џоџиреби.*

Именските модификатори се разликуваат од придавските по тоа што релативно често се јавуваат во интегрирани варијанти и кога се повеќекомпонентни, како што покажуваат примерите (42)–(44).

- (42) *Така, џо Цанеџа, заџина и неџовиоџи џомлаџ браџи Аџанас.* (БК, 235)
- (43) *Оџаде се издеџи и ми џрисиџаџи моџоџи наџсџар браџиџучеџ Димче.* (БК, 236)
- (44) *Така и јас џо среџнав својоџи џомлаџ браџиџучеџ Аџанас, во анџлиска униформа, џрврзан со црвена шамиџа околу враџиоџи, со џушкомиџиралез на рамо.* (БК, 233)

Заклучни белешки

Меѓу придавските модификатори на личните имиња во „Дневник по многу години“ и во „Дневник од Нишка Бања“ од Блаже Конески, најчесто се јавува придавката *џокоен*, покрај која се издвојуваат и придавки што изразуваат физички, духовни карактеристики, карактерни особини, а поретко – ментални состојби, административни функции и прекари.

Од друга страна, модификаторите му припишуваат на референтот релативно долготрајна, поиманентна карактеристика, која го опфаќа пошироко од интервалот на настанот. Во тој поглед, тие се јасно издиференцирани од депиктивите, кои изразуваат карактеристики актуелни во интервалот на настанот. Во делата се издвојуваат и неколку случаи во кои придавките изразуваат и каузална (причинска и концесивна) нијанса, т. е. карактеристика релевантна и за настанот, а не само за описот на референтот.

Со исклучок на еден случај, придавските модификатори на личните имиња функционираат нерестриktivно, т. е. му припишуваат карактеристика на веќе идентификуваниот референт. Општо земено, кога се составени само од придавката, нерестриktivните модификатори се прозодиски интегрирани, а кога се структурно покомплесни, се неинтегрирани. Во таа смисла, повеќето разгледувани модификатори се еднокомпонентни, па затоа се интегрирани. Од тоа отстапуваат четири случаи, во кои модификаторите се структурно покомплесни и неинтегрирани.

Именските модификатори во врска со личните имиња во делата имаат неколку синтаксички пројави: се јавуваат непосредно поврзани со конститутивниот елемент на синтагмата, во неинтегрирани варијанти и како предлошки синтагми. Карактеристиките што ги изразуваат може да се класификуваат во неколку групи: меѓучовечки релации, професии и занимања, општествени и административни функции, географска и етничка припадност.

Како и придавските, именските модификатори во врска со личните имиња функционираат нерестриktivно, а се разликуваат по тоа што релативно често се јавуваат во интегрирани варијанти и кога се повеќекомпонентни. Во некои случаи во делата разликата меѓу интегрираните и неинтегрираните варијанти има и информациска функција, па кога е референтот познат и за читателот, можна е само интегрираната варијанта.

Користена литература

- Бужаровска, Елени. 2008. „Стратегии на релативизација во стандардниот македонски и бугарски јазик“. *Studia linguistica polono-meridianslavica*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 137–153.
- Корубин, Благоја. 1990. *На македонско грамашички шѐми*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Минова-Ѓуркова, Лидјана. 2011. *Релативнаша реченица во македонскиот јазик во XIX и XX век*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Тополињска, Зузана. 2003. *Полски – Македонски: Грамашичка конфронтиација. 6, Синтаксичка деривација*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Fromilhague, Catherine, Anne Sancier-Chateau. 2012. *Introduction à l'analyse stylistique*. 4e édition. Paris: Armand Colin.
- Himmelmann, Nikolaus P., Eva Schultze-Berndt. 2004. „Depictive secondary predicates in crosslinguistic perspective“. *Linguistic Typology vol. 8*, no.1, 59–131.

- Himmelman, Nikolaus P., Eva Schultze-Berndt. 2005. „Issues in the Syntax and Semantics of Participant oriented adjuncts: an introduction“. *Secondary predication and adverbial modification. The typology of depictives*. Oxford: Oxford University Press, 1–67.
- Kerbrat-Orecchioni, Catherine. 2012. *L'énonciation: de la subjectivité dans le langage*. 4e éd. Paris: Armand Colin.
- Maingueneau, Dominique. 1993. *Elements de linguistique pour le texte littéraire*. 3e éd. Paris: Dunod.
- Maingueneau, Dominique. 2014. *La syntaxe du français*. 2e éd. Paris: Hachette Supérieur.
- Noailly, Michèle. 1999. *L'adjectif en français*. Paris: Édition Orphys.
- Paveau, Marie-Anne, Georges-Élia Sarfati. 2012. *Les grandes theories de la linguistique: De la grammaire comparé à la pragmatique*. Paris: Armand Colin.
- Riegel, Martin, Jean-Cristophe Pellat et al. 2014. *Grammaire méthodique du français*. 5e éd. Paris: Presses Universitaires de France.
- Serl, Džon. 1991. *Govorni činovi. Ogljed iz filozofije jezika*. Beograd: Nolit.

Извори

- БК – Конески, Блаже. 2014. Кулавкова, Катица (прир.). *Целокуќни дела на Блаже Конески. критичко издание / во редакција на Милан Гурчинов; том 4. Проза*. Скопје: МАНУ.